

Игнатуша А. Н. Епархиальная организация обновленческой церкви в Украине в 20-е гг. XX в.

Автор проанализировал организационные изменения обновленческой церкви в Украине в 20-х гг. XX в. на уровне епархии, викариатства, благочиния. Раскрыта зависимость системы местного управления от политики церковного руководства и государственной власти.

Ключевые слова: епархия, викариатство, благочиние, церковь, власть, централизм, большевистская модернизация.

Ignatusha O. M. The Diocesan Organization of the Renovatianist church in Ukraine in the 20-th years of the XX c.

The author has analyzed the organizational change of the Renovatianist Church in Ukraine in the 20-th years of the XX c. at the level of the diocese, vicariate and deanery. He revealed the dependence of the local governance of the church leadership and policies of government.

Key words: diocese, vicariate, diocese, church, government, centralism, the Bolshevik modernization.

УДК 94:281.86(477+438)“1918/1939”

I. М. Шугальова

СПРАВА УКРАЇНІЗАЦІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ТЕРЕНАХ ПОЛЬЩІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918–1939 РР.)

В статті здійснено аналіз політики Польського уряду в релігійному питанні в період між двома світовими війнами. Автор приділив основну увагу процесу проголошення автокефалії православної церкви в Польщі та спробам надати їй національного колориту.

Ключові слова: Польська Автокефальна Православна Церква, Українська автокефальна православна церква, українізація, білорусизація, дієцезія.

Справа становлення національної церкви, розвиток її організаційної структури та справа українізації богослужінь в Україні на сьогодні гостро актуальна. В ХХ ст. виникали внаслідок політичних колізій, створювалися прецеденти, коли українська національна церква оформлювалася як окрема інституція з власним єпископатом. Становище церкви в ХХ ст. ускладнювалося відсутністю національної державності та розокремленістю українських земель. Тим не менше, справа українізації церкви вважалася актуальною та першочерговою. Дослідники історії церкви новітньої доби неодноразово звертали увагу на дану проблему [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Предметом даного дослідження виступає справа українізації церкви на територіях, які входили до складу Польщі в період між двома світовими війнами. Матеріали, на основі яких здійснено нашу розвідку, ми віднайшли у фондах Архіву Нових Актів у Варшаві (Archiwum Akt nowych Warszawa, Республіка Польща). Висловлюємо подяку ксьондзу, доктору габілітованому, професору Маріану Бендзі, який люб'язно надав у наше розпорядження фонди бібліотеки Теологічної Академії у Варшаві (Республіка Польща).

Підсумки Першої Світової війни констатували перерозподіл кордонів у Європі. Для України завершення війни знаменувало остаточну втрату надій на соборність земель. В міжвоєнний період суспільно-політичні та культурно-релігійні процеси на українських землях перебували в орбіті впливу кардинально відмінних політичних сил, що позначилося на всіх без виключення сферах життя. Не винятком стало і релігійне життя.

Православні конфесії Радянської України упродовж 20-х рр. ХХ ст. виступили об'єктом численних маніпуляцій радянської влади. Національна автокефальна церква, внаслідок спланованих дій більшовицької влади, увійшла в деструктивний період свого існування. Розгортання церковного розколу співпало з одного боку – з наростанням антирелігійного тиску радянської влади, з іншого – з голодом 1921-1923 рр.

В середині 20-х рр. позиція радянської влади щодо церкви викристалізувалася більш рельєфно. Антицерковна політика більшовицьких органів являла собою продуману та гнучку політичну технологію. Задля нейтралізації впливу авторитетної та популярної серед віруючих Російської православної церкви (РПЦ) та розпорошення її парафіян серед інших православних церков, радянські органи підтримували спочатку автокефальні громади, обновленський рух, потім сприяли посиленню впливу Діяльно-Христової церкви.

З 1925 р. ДХЦ стрімко розширювала свою мережу: парафіяни та служителі РПЦ, УАПЦ, Синодальної обновленської церкви масово переходили у лоно ДХЦ [7, с.92]. Стверджувати, що ДХЦ мала певні організаційні чи ідеологічні пріоритети важко. Пояснення швидкого зростання чисельності «діяльників» вбачаємо у специфіці суспільної ситуації того періоду. З одного боку новоутворена конфесія користувалася негласною підтримкою державної влади, а її служителі на певний час позбавлялися утисків ДПУ; з іншого – аналогічні церковні процеси відбувалися і в інших країнах, зокрема у Польщі.

Суспільно-політична ситуація в Радянській Україні кінця 20-х рр. не передбачала існування альтернатив. Адміністративно-командна система вже зміцніла та розгорнула тотальний наступ на церкву та її служителів, методично провокуючи так звані «самоліквідації» конфесій. Відцентрові тенденції в лоні Української автокефальної православної церкви, спровоковані владою, призвели врешті-решт до прийняття єпископатом церкви рокового рішення про саморозпуск.

Детальний аналіз церковних процесів на теренах радянської України здійснив дослідник історії церкви проф. О. Ігнатуша [3; 4].

Духовенство Російської православної церкви певний час лавірувало між владою та проукраїнськи налаштованими інституціями. Проте в продовж 30-х рр. XX ст. РПЦ також зазнавала суттєвих утисків з боку влади.

У відмінному форматі відбувався розвиток церкви на теренах Польщі. Після поразки української національно-демократичної революції 1917-1920 рр., до Польщі прибула значна частина біженців з Наддніпрянської України.

Згідно умовам Ризького мирного договору 1921 р., до території відродженої Польщі увійшли землі на Сході з православним 5-ти мільйонним населенням.

Спочатку це населення вважалося руським. Але польський уряд вирішив ліквідувати в його душах «москвофільський» дух і за прикладом габсбурзького двору у Відні, захотів спочатку його «українізувати», а потім «полонізувати». Православне населення на території Полісся на південь від річки Прип'яті (Волинь і колишня Холмщина) поляки вважали українським, а на північ – білоруським. Таких православних українців було біля 65% від всього православного населення Польщі. Значний відсоток православного населення складали емігранти з Наддніпрянщини, які після поразки визвольних змагань, опинилися на західноволинських землях. Вони без особливих проблем змогли адаптуватися в новому середовищі. Більше того, будучи переважно людьми освіченими та громадсько-активними, вони перетворилися на лідерів культурно-освітнього, церковно-релігійного та політичного життя краю.

Для проведення українізації православних, поляки вирішили використати Православну Церкву, яка в 1923 р. проголосила автокефалію. Ієрархія новопроголошеної Польської автокефальної православної церкви (ПАПЦ) прислуховувалась до урядових настанов від часу проголошення незалежності православної церкви в Польщі.

Професор канонічного права Віленського університету Віляновський, згадував у своїх лекціях, що польському урядові одержання автокефалії для православної церкви коштувало три мільйони злотих, виплачених у Константинополі, згідно з записом в архіві Міністерства іноземних справ у Варшаві [8, с.12].

Автокефалія православної церкви в Польщі не була визнана. Російська православна церква прийняла проголошення ПАПЦ лише у 1948 р.

В середині 20-х рр., заради зведення нанівець авторитету Польської православної автокефальної церкви, впливові католицькі кола ініціювали так звану «нео-унію», провокуючи духовенство та парафіян до виходу з лона автокефалістів [1].

На Західноукраїнських землях православ'я традиційно не мало міцного коріння. Більш сталим вважалося греко-католицьке віросповідання. Проте уряд Речі Посполитої на чолі з Ю. Пілсудським усвідомлював важливість релігійного фактору в процесі розвитку держави. З цією метою на початку 20-х рр. XX ст. було створено Міністерство визнань релігійних (Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie), з метою врегулювання міжконфесійних відносин в Польщі.

Поляки наказали православному єпископатові хіротонізувати вікарія-українця для Волинської єпархії. Кандидатом у вікарії було запропоновано колишнього чиновника українського уряду з 1919 р. Полікарпа (Сікорського), який у цей час був у сані архімандрита і настоятелем Загаєцького монастиря на Волині біля «радянських» кордонів. Його хіротонія відбулась 10 квітня 1932 р. з отриманням титулу єпископа Луцького.

З цього часу розпочато політику планомірної українізації, шляхом спочатку обмеження, а згодом і заборони проповідей російською мовою. Дух українізації серед міської інтелігенції підтримувався двома силами: насамперед, польським урядом, на кошти якого у Луцьку був заснований український тижневик «Українська нива», що засуджував все російське та пропагував польсько-українську співпрацю, а також радянськими українськими колами з Києва.

Майже до 1928 р. польські українці вільно підтримували зв'язок з київськими українцями. Листування з українськими церковниками Польщі вів сам митрополит В. Липківський. Він все наполегливіше переконував їх у правоті своєї справи і вони ще більше проникалися ідеєю «автокефалії української церкви». Певно, що і сам настоятель Загаєцького монастиря архімандрит Полікарп (Сікорський) був під великим впливом В.Липківського.

Окрім питань суто церковних, в 1929 р. Міністерство визнань ініціювало процес українізації та білорусизації церков Речі Посполитої.

З ідеєю українізації церков колишнього «західного» краю виступив віленський воєвода. В листі до пана-міністра, датованого 1929 р., воєвода нагадував, що колишня царська адміністрація проводила політику суцільної русифікації краю на території Правобережної України (зокрема Волині) та Білорусі [9]. Результатом такого курсу стало посилення позицій православ'я, вживання в церковних установах російської мови та утиск іновірців. Воєвода пропонував пану-міністру вжити низку заходів, які б, на його думку, звели нанівець наслідки русифікаторської політики, а населення, яке було примусово повернуто до православ'я, пропонувалося повернути до попереднього віросповідання. Пропонувалося призначити національний клір та реорганізувати православні консисторії [9, арк. 7].

Волинський воєвода Г. Юзевський, за підтримки православних емігрантів з Наддніпрянщини, ініціював створення проурядової політичної партії – Волинського українського об'єднання (ВУО). Установчий конгрес ВУО відбувся у Луцьку у червні 1931 р., на якому було офіційно заявлено про лояльність партії до Польської

держави і заявлено про готовність співпрацювати з воеводською адміністрацією. У своїй програмі – Декларації – ВУО наголошувало на лояльності до Другої Речі Посполитої і одночасно на прагненні розвивати національну самосвідомість волинян. Очолив партію Петро Певний. Він, перебуваючи на посаді Голови ВУО у 1931-1935 рр., водночас виконував функції радника Рільничої палати на Волині, був головою Товариства імені Лесі Українки, почесним головою Робітничого об'єднання праці в Луцьку, головою українського клубу «Рідна Хата», членом ревізійної комісії Товариства імені митрополита Петра Могили. Він поділяв політичні погляди та ідеї Симона Петлюри, у міжвоєнний час був прихильником порозуміння та співпраці з польською владою. Це дозволило йому у 1930-1936 рр. бути послом до польського сейму.

В 1930 р. Віленський воевода повторно звернувся з листом до пана-міністра, в якому повідомляв про скликання Православного церковного комітету у справі українізації церкви. Пропонувалося встановити контроль за справами консисторії, відкрити духовну семінарію в Вільно, створити комітет церковного шкільництва, запровадити білоруську мову в навчальних закладах під час богослужінь, здійснювати реєстрацію актів громадянського стану білоруською та польською мовами, замінити російський клір на новообраний національний, зорганізувати білоруські парафії [9, арк.11]. На перспективу пропонувалося скликати загально польський православний собор та розпочати роботу з перекладу Святого Письма на польську мову [9, арк.11].

Автокефальний рух на білоруських землях, що перебували у складі Речі Посполитої, очолював ксьондз Філіп Морозов [9, арк.45].

Впродовж 30-х рр. XX ст. закріпилася нова інфраструктура православної церкви в Польщі. Організація православних інституцій передбачала традиційний розподіл на парафії та дієцезії. Митрополит православної церкви в Польщі запропонував пану-міністру сповідань ряд кандидатів на керівництво дієцезіями у Варшавсько-Холмській та Волинській єпархія [9, арк.59]. Дієцезії та їх очільники розподілялися наступним чином [9, арк. 59]:

Таблиця 1

Назва та місце розташування дієцезії	Прізвище ксьондза-очільника
Дієцезія в Борках	Ксьондз Т. Гасиєлевич
Дієцезія Янове	Ксьондз І. Калинович
Дієцезія Яревишче	Ксьондз І. Семенович
Дієцезія в Глухові	Ксьондз Сжинков
Дієцезія в Ново-Волинську	Ксьондз Процюк
Дієцезія в Радомишлі	Ксьондз Є. Червинський
Дієцезія в Гродку	Ксьондз Є. Кульчинський
Дієцезія в Понеблі	Ксьондз М. Прохорчук
Дієцезія в Олекшинцях	Ксьондз А. Мжановський
Дієцезія в Кобиляках	Ксьондз А. Кроткевич
Дієцезія на Черкащині	Ксьондз П. Нісверович
Дієцезія в Глинську	Ксьондз І. Тарнавський
Дієцезія в Гружвичу	Ксьондз Т. Соболевський
Дієцезія в Звиничу	Ксьондз І. Левицький
Дієцезія в Бердичеві	Ксьондз Г. Виноградський
Дієцезія в Квасові	Ксьондз Т. Кушпета
Дієцезія в Перемишлі	Ксьондз А. Богуш

Кандидатами на призначення до Волинської єпархії визначалися ксьондз А. Палеський – до дієцезії в м. Рівне, ксьондз П. Желчук – до дієцезії в Забіжжі, ксьондз Т. Яковкієвич – до дієцезії в Пульмах, ксьондз А. Аврамович – до дієцезії в Світязі, ксьондз В. Соколовський – до дієцезії в Мацейові, ксьондз А. Кадажанович – до дієцезії в Любочині, ксьондз П. Лук'янчик – до дієцезії в Гнойне, ксьондз П. Тарнавський – до дієцезії в Лаврові, ксьондз В. Бондарчук – до дієцезії в Мушліні [9, арк.60].

Процес українізації церкви на Волині нашоухувався на низку перепон. Зокрема у Волинській парафії ксьондз В. Пекарський не одправив літургію взагалі, хоча парафіянам було заздалегідь обіцяно відправу служби на цей день. В. Пекарський обґрунтував свій проступок тим, що в цій парафії не було храму [9, арк.60]. Ксьондз Є. Червинський у ввіреній йому Радомишльській дієцезії, незважаючи на всі рекомендації, вперто правив служби російською мовою. Свою позицію він пояснював тим, що українськомовні тексти літургій він отримував поштою із значним запізненням [9, арк.60]. Єпископ Симон (Івановський), популярний серед всіх волинян своєю твердістю та прихильністю до РПЦ, ігнорував всі заклики до українізації та продовжував служити церковнослов'янською мовою, а проповіді виголошував російською [9, с. 13].

Втім, справа українізації церкви знаходила підтримку з боку польського уряду та єпископа Луцького.

Невдовзі після хіротонії єпископа Полікарпа, в 1932 р. у Луцьку було створене українське церковне братство ім. Петра Могили під протекторатом Волинського воеводи – поляка Юзевського. Члени цього братства критикували в «Українській ниві» священників, котрі відмовлялися проводити українізацію богослужіння, називаючи їх «зрадниками свого народу». Деякі навіть зазнавали переслідувань з боку адміністративної влади за стійкість. Помітну роль у заснуванні та роботі Товариства імені митрополита Петра Могили відіграв відомий історик церкви в еміграції Іван Власовський.

У вересні 1933 р., з ініціативи керівництва товариства, відбулася маніфестація віруючих у Почаєві, яка стала протестом проти російських впливів у церкві та вимагала незалежності Волинської кафедри. Маніфестація у Почаєві призвела до конкретних наслідків у плані унезалеження Волинської кафедри та запровадження української мови як офіційної у православній Волинській єпархії.

До смерті маршала Пілсудського, Польський уряд проводив українізацію населення Волині, і намагався звести нанівець так званий «московський дух». Така ситуація зберігалася до 1936 р., а пізніше відбувся перехід до колонізації.

З 1938 р., почався період зміни курсу політики поляків щодо православних. Поляки почали несподівано колонізувати православних і з допомогою поліції насильно повертати у римо-католицьку віру. Польська поліція тисячами гнала православних до римо-католицьких костьолів, де католицький ксьондз приєднував їх до своєї віри через причастя. У 1938-1959 рр. було зруйновано біля 150 православних храмів. Одночасно польський уряд змушував митрополита Діонісія (Валединського) пропагувати за кордоном благополуччя Православної Церкви в Польщі.

Загалом, справа українізації та білорусизації православної церкви на теренах Другої Речі Посполитої набула резонансу на території Волині та Білорусі. Це пояснюється багатьма чинниками. Насамперед – прагненням українців та білорусів до відродження національної церкви. Польський уряд прагматично зіграв на цьому та використав традиційне устремління українців та білорусів до відродження національних релігійних інституцій, а також активізацію українського національного церковного руху, у власних цілях. А саме: з метою нейтралізації впливу російського православ'я на східних теренах Польщі. Відповідно, польський уряд заторкнув ще свіжі згадки про національно-визвольні змагання українців 1917-1922 рр. на Наддніпрянщині (одним з наслідків цих змагань стало проголошення Української автокефальної православної церкви). Одночасно, існування УАПЦ в Радянській Україні (навіть обтяжене всіма цькуваннями більшовицького уряду), давало українцям та білорусам, які, силою політичних обставин стали громадянами Речі Посполитої, наочний приклад про реальність створення національної церкви.

Разом з тим, справа українізації ускладнювалася наявністю значної кількості проросійськи налаштованого духовенства, яке свідомо гальмувало процес створення національних православних парафій.

Одним із вирішальних чинників стала політика. Справа українізації та білорусизації православної церкви виявилася перехідним етапом до колонізації та навернення у римо-католицтво населення України та Білорусі, яке входило до складу речі Посполитої. З другої половини 30-рр. ХХ ст., після смерті Ю. Пілсудського, курс на колонізацію став визначальним в політиці польського уряду щодо українців та білорусів. Втім, цей курс не набув логічного завершення, оскільки цьому процесу завадила Друга Світова війна та кардинальні політичні зміни у Європі.

Джерела та література

1. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви / І. Власовський. – К. : Видавництво Київської Патріархії, 1998. – Т.IV. – Ч.I.
2. Bendza M. Droga Kościoła prawosławnego w Polsce do autokefalii / M. Bendza. – Białystok : Uniwersytet w Białymstoku, 2006. – 187 p.
3. Ігнатуша О. Православні церкви України в стані розколу та пошуках єдності (20–30-ті рр. ХХ ст.): навчальний посібник / О. Ігнатуша. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2008. – 250 с.
4. Ігнатуша О. Православні церкви України (20–30-ті рр. ХХ ст.). Джерела з історії: навчальний посібник / О. Ігнатуша. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2008. – 307 с.
5. Langrod J. O autokefalii prawosławnej w Polsce / J. Langrod. – Warszawa, 1931.
6. Киридон А. Структурний аналіз релігійної ситуації в Україні (20-ті роки ХХ ст.) / А. Киридон // Історія релігій в Україні. Матеріали XIII міжнародної наукової конференції. (19-23 травня 2003 року). – Львів: Логос, 2003.
7. Біланич І. Еволюція Української Православної Церкви в 1917-1942 роках: автономія чи автокефалія / І. Біланич ; перекл. з лат. Наталії Царьової; Післяслово Івана Заславського. – Львів : Астролябія, 2004. – 392 с.
8. Sharan Oleksiy Ks. Pochodzenie Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi KP i jej rozwój do czasów obecnych. – Praca magisterska napisana pod kierunkiem ks. prof dr hab. Mariana Bendzy kierownika Katedry Historii kościoła ChAT / Sharan Oleksiy Ks. – Chrześcijańska Akademia Teologiczna 2006.
9. Archiwum Akt nowych Warszawa. – Zespoł 14. – Sygnatura 988. Sprawy ogólne wyznania prawosławnego na terenie Polski – ukrainizacja cerkwi na Wołyniu (1924-1939).

Шугалёва И. М. Дело украинизации православной церкви на территории Польши в межвоенный период (1918-1939 гг.)

В статье сделан анализ политики правительства Польши в религиозном вопросе в период между мировыми войнами. Автор уделил основное внимание процессу провозглашения независимости (автокефалии) православной церкви в Польше и попыткам придать ей национальный украинский или белорусский характер.

Ключевые слова: Польская Автокефальная Православная Церковь, Украинская Автокефальная православная церковь, украинизация, белоруссизация, диоцезия.

Shugalyova I. M. To question of Ukrainization of the Orthodox church in the Poland between world wars (1918-1939 years)

In article the analysis of a policy of the government of Poland in a religious question during the period between World wars is made. The author has paid the basic attention to process of declaration of independence to Orthodox Church in Poland and to attempts to give to it national Ukrainian or Belorussian character.

Key words: *the Polish Autocephalous Orthodox Church, the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, the Ukrainization, Belorussizatsija.*

УДК 283/289(261.7)

В. І. Любащенко

ПРОТЕСТАНТИ В УКРАЇНІ: НАСЛІДКИ ПОЛІТИКИ «ДЕРЖАВНОГО АТЕЇЗМУ»

У статті аналізуються документи, якими радянський режим упродовж 1918 – початку 1980-х рр. унеможливив повноцінне функціонування протестантизму в Україні. З'ясовуються кризові явища у протестантському середовищі, що виникли внаслідок переслідувань.

Ключові слова: *Україна, протестантизм, радянський режим.*

2011 р. виповнюється п'ятдесята річниця «Інструкції із застосування законодавства про культури», затвердженої постановою Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР. Цей документ, прийнятий у супереч конституційних норм, унеможливив діяльність багатьох протестантських громад. Протестантизм в Україні й по сьогодні долає наслідки антидемократичних актів тоталітарного режиму, що спричинили не лише правове упослідження, а і тривалу суспільну ізоляцію віруючих.

До встановлення радянського режиму в Східній Україні мешкало майже 50 тис. баптистів і стільки ж євангельських християн, понад 40 тис. менонітів, по кілька тисяч реформатів і адвентистів сьомого дня [1, с.244-245; 2, с.23]. Євангелічно-лютеранська Церква в Україні, поширена в тодішніх Волинській, Подільській, Київській, Чернігівській, Полтавській, Катеринославській, Харківській губерніях, а також у Криму, 1918 р. налічувала від 600 до 700 тис. членів [3, с.167]. В середині 20-х рр. протестантська палітра урізноманітнілась новими течіями, зокрема п'ятидесятницькими.

У Західній Україні до 1939 р., окрім згадуваних, існували громади методистів, Церкви Христа, Новоапостольської Церкви, а також Української лютеранської та Української реформатської Церков. У Галичині і Буковині діяли ще свідки Єгови, у Закарпатті – угорці-реформати і вільні християни, або плімутські брати. Кількість протестантів у Західному регіоні поступалася Східному, однак після 1929 р. саме на захід поступово переносився центр діяльності нововірчих течій. Розмаїтість і статус релігійної меншини робили протестантизм, з одного боку, уразливим перед владою, з іншого – вельми адаптивним до суспільно-політичних змін.

Перший період зіткнення протестантизму з радянським режимом припав на 1918-1929 рр. За визнанням протестантів, це був час «великих сподівань». 23 січня 1918 р. Рада народних комісарів РРФСР оприлюднила «Декрет про відокремлення церкви від держави і школи від церкви», яким, зокрема, позбавила державного статусу Російську православну Церкву (РПЦ), а 4 січня 1919 р. – «Декрет про звільнення від військового обов'язку за релігійними переконаннями». Їх появу деякі історики пов'язують з прагненням більшовиків привернути на свій бік масу віруючих, незадоволених царатом і керівництвом РПЦ. Декрети ініціювали Володимир Ленін, який симпатизував релігійно-опозиційним рухам, і його секретар Володимир Бонч-Бруєвич – відомий до революції сектантознавець. При цьому очевидно є спроба більшовицької влади використати релігійні меншини в руйнації позицій російського православ'я. Однак чи справдили нові законодавчі акти сподівання протестантів?

Зміст першого декрету добре відомий. За ним, Церква як інститут і всі релігійні громади втратили право юридичної особи, їх майно оголосили народною власністю, яка лише надається у користування. Однак і в такій редакції протестанти сприйняли декрет позитивно – влада урівняла їх з віруючими інших конфесій, дозволила легалізувати діяльність. Вже за 1917-1929 рр. кількість баптистів і євангельських християн в Радянській державі зросла з 200 до 500 тис.; більшість з них мешкала в Україні – головному регіоні протестантських впливів у колишній царській Росії. Лише один Всеукраїнський союз баптистів 1928 р. налічував 60 тис. охрещених членів. Кількість менонітів в Україні у цей час зросла з 40 до 120 тис. [1, с.254; 2, с.23; 4, с.15,17-18]

Другий декрет передбачав звільнення від військової служби за релігійними переконаннями, що була замінена альтернативною службою у шпиталях чи трудових загонах. Місцеві органи влади призначали групи експертів для розгляду відповідних клопотань. Попри те, що експертами були невірочі, а коло осіб, які підпадали під дію декрету, постійно звужувалось, закон також був сприйнятий протестантами схвально. На допомогу експертним групам 1919 р. у Москві створено Об'єднану раду релігійних громад і груп (в Києві – Українську раду громад і груп баптистів і євангельських християн). За два роки дії декрету дозвіл на